

BIBLIOTECA – BAZA FORMAȚIEI ȘTIINȚIFICE A LUI TIMOTEI CIPARIU

Conf. univ. dr. Zenovia Niculescu

Cercetarea mecanismului creației științifice a lui Timotei Cipariu ne-a condus la ideea că fundamentele formației sale culturale se află, în primul rând, în cărțile cuprinse în biblioteca sa.

Spre deosebire de ceilalți cărturari ai Școlii Ardelene, Timotei Cipariu nu a făcut studii peste hotare. A fost un autodidact în sensul dobândirii unui vast bagaj informațional-științific pe baza lecturii lucrărilor din propria bibliotecă. În acest context, lectura a fost un act fundamental de instruire care a precedat toate creațiile sale în domeniul cunoașterii. Rapiditatea lecturii lui Cipariu este semnalată de Ion Micu Moldovan: „Când lua în mână o scrisoare, așa iute o parcurgea, încâtu-i venia omului să nu creadă, că dintr-o singură privire a cuprins-o toată. Mie-mi venia să compătimesc pe autorul care-i cădea în mână”¹.

De fapt, pasiunea pentru carte o mărturisește însuși T. Cipariu: „Când vedeam vreo carte undeva îmi ardea inima să o capăt, să o citesc. Acea ardoare și nespusă plăcere către cărți de atunci [din copilărie] îmi rămăsese nestinsă toată viața până în aceste zile târzie în care scriu acestea: ea fu cauza principală a soartei mele...”².

Pentru oricine răsfoiește cărțile care au aparținut bibliotecii lui Cipariu rămâne impresionat de *înțelegerea complexă a lecturii ca mijloc de instruire și creație*. Astfel, aproape toate lucrările fundamentale într-un domeniu sau altul, fie că e vorba de cărți de istorie, filozofie sau lingvistică, fie că e vorba de publicații despre metodologia investigării realităților timpului, ele conțin numeroase sublinieri, comentarii infrapaginale și note privind diferitele variante ale aceleiași idei la diferiți autori.

¹ Micu Moldovan, Ion. Timotei Cipariu - Date biografice. În: Unirea (Blaj), 15, nr. 25, 1905, p. 222-223.

² Cipariu, Timotei. Jurnal. Cluj: Editura Dacia, 1972, p.73.

Observăm ample sublinieri făcute în text, cu cerneală neagră, precum și adnotări marginale, la numeroase lucrări. Ex.: Aristotel „Historia de animalibus” (Tolosae, 1619); Linné: „Systema Vegetabilium...” (1797); Fr. Diez „Grammatik der romanischen Sprachen” etc. Apoi, găsim în unele cărți diferite corecturi, nu numai tipografice, ci și stilistice, *propuneri de variante mai bune ale unor idei din text, în latină* (ex. Bentley, Richard „Stultitia et irrationabilitas atheismi”, 1696). O altă categorie de note manuscrise ale lui Timotei Cipariu pe cărțile care i-au aparținut se circumscriu **sferei bibliografice**: raritatea ediției, cataloagele unde figurează lucrarea, diferite surse bibliografice (ex. T. Campanella „De sensu rerum et magia”, Francofurti, 1620; Cornelius Celsus Aulus „De medicina libri octo”, 1730 etc.).

Alteori, T. Cipariu „*îmbunătățește aparatul bibliografic greoi al cărților secolului al XVI-lea, notând cu cerneală paginația, fie la capitolele unei lucrări, fie la autorii unei antologii. Alte note pe care le face în cărți, simple sublinieri de idei, trimiteri bibliografice precise la pagină sau la alți autori, dovedesc truda lecturilor paralele și comparate*”.³

Argumentarea ideii că biblioteca cipariană a alcătuit baza formației științifice a învățatului de la Blaj poate fi făcută pe o multitudine de planuri, dintre care cele mai reprezentative le-am considerat a fi: comentariul ideilor diferiților autori existenți în biblioteca sa; trimiterile ample infrapaginale; numeroasele exemplificări în textele proprii, cu trimiteri directe la diverși autori. Toate aceste situații și altele care ar mai putea fi aduse, **relevă existența unei corespondențe directe între sublinierile, notele infrapaginale făcute de Cipariu pe unele dintre cărțile bibliotecii de la Blaj și abordarea analitică a acestora în lucrările sale**. Acestea demonstrează elocvent „freamătul permanent al informației”⁴ în universul spiritual ciparian, circumscriș cărților din biblioteca sa și propria-i operă.

Utilizarea informațiilor din cărțile existente în bibliotecă ne apare în două ipostaze: fie întrebuințarea directă a acestora ca argumente pentru validarea unei idei, demonstrații sau situații date, fie ca punct de plecare în cercetările ulterioare istorice, sociale, lingvistice. Totodată, **vastul material documentar din biblioteca lui Cipariu, îi oferă multiple posibilități pentru decelarea unor idei noi, utilizând polemica,**

³ Puiu, Fărcaș *Sidonia*. Cartea de știință în biblioteca lui Timotei Cipariu. În: Biblioteca și cercetarea, Cluj, 1980, p. 170.

⁴ *Idem. Op. cit.*

contrapunerea diferitelor puncte de vedere sau consensul acestora.

Combătându-l pe J. Schuller, care propune o serie de etimologii române, Cipariu este drastic, considerându-le mai degrabă „erori tipografice”, „cu puțin rezultat pentru știință atât din cauza falsității propositului său cât și din necunoaștința limbii românești” și, citându-l cu mult interes pe Fr. Diez, recomandă, în traducere proprie: „atât etimologilor străini cât și alor noștri, ce scrie Diez la prefațiunea dicționarului etimologic: Problema etimologilor este a reduce vorba dată la originea ei. Însă metoda aplicată pentru deslegarea acestei probleme nu e pretutindeni aceeași; și ușor se poate distinge unul critic și altul necritic...”

Biblioteca și, implicit, lectura, în concepția lui Timotei Cipariu au atât funcții de identificare, de conturare a zonelor unei probleme sau alteia, cât și de cercetare pluridisciplinară. În acest sens „lectura este de altfel un cod al decodării, a citi având sens doar ca a pătrunde opera (recunoscându-i semnificația și valoarea), servit de patrimoniul de cultură și spiritualitate acumulat”. Astfel, semnalând „urme” de limbă românească pentru perioada secolelor al VII-lea-al XVI-lea, eruditul de la Blaj prezintă un întreg arsenal de date faptice citate din cărțile existente în biblioteca sa referitoare la mult disputatele cuvinte „torna, torna, fratre”: „întâi la Teofane Bizantinul [. . .], la Teofilactu Simocata, bizantinul, în Istoria sa [. . .] Anastasiu, bibliotecariu, [...] învățatul Jac Goar [. . .].”⁵

În cercetarea limbii latine, Timotei Cipariu a apelat la următoarele izvoare existente în biblioteca sa, izvoare considerate de bază în investigarea științifică și astăzi: scriitori latini: Plaut, Lucretiu, Varone; gramatici latini: Cicero, Quintilian, Donatu; inscripții latine vechi și noi adunate de Orelli și Boldetti.

În lecturile făcute, eruditul de la Blaj, găsește confirmarea ideilor sale lingvistice. Astfel, adept al „reducerii sau reînvierii cuvintelor și formelor vechi”⁶ îl citează pe Quintilian: „*cum că cuvintele vechie dau strălucire cuvântărei, pentru că au și autoritatea vechimei și grația noutatei, chiar pentru că sunt părăsite, însă e a se ține modul, ca să nu fie prea dese. Ce mai adauge acest mare clasic: ca să nu se vază a fi vechie, nici prea bătrâne, e foarte cu anevoie de urmat...*”⁷

Convingerea lui Timotei Cipariu că la începuturile limbii noastre, ea a fost mai bogată și mai curată, se sprijină pe: „*mărturie afară de toată*

⁵ Cipariu, Timotei. *Crestomație sau analecte literare*. În: „Opere”, vol. I, București: Editura Academiei Române, 1987, p.282-283.

⁶ *Idem. Op. cit.*

⁷ *Idem, Op.cit.*, p. 10

îndoiala ne sunt cărțile bătrâne de la a. 1570 până cătră a. 1700, în carile cu bucurie află cineva un număr mare de forme, cuvinte și însemnări, de primitive, derivate și compuse de origine curat românească care astăzi în gura poporului și în scrierile autorilor români nu se mai aud, nu se mai află, și de care ni se întristă inima văzându-le zăcând uitate ca și aurul în lut nestimate".⁸

Dar punctul cel mai înalt al concepției lui Timotei Cipariu ni se pare a fi practicarea lecturii ca mijloc ce potențează creația științifică, ce ajută la conturarea noilor pași în cunoaștere. Proiectată astfel, calitatea, profunzimea și dinamica lecturii cipariene, determină un răspuns activ în opera sa. Asimilarea, prin lectură, a valorilor îi conferă satisfacția unei solide erudiții, mai ales în profilul istoriei limbii române: „... care limbă română e, care io să nu o fi studiat de atunci încoace? Este vreun autor clasic care io să nu-l fiu les [citit] cu pana în mână anotând cele ce ar putea ajuta la cunoștința limbei românești? Este vreun op, care tractează despre limba română au despre vreo limbă română încât despre începutul și istoria ei, care, precum mi-a fost cunoscută să nu o fiu cercetat, les, și de s-a putut încă și cumpărat”.⁹

Desigur, nu putem absolutiza rolul bibliotecii și, implicit al lecturii în creația cipariană deoarece ideile învățatului ardelean își au originea și în alte zone ale activității umane și, uneori în investigarea directă a realităților timpului. În esențialitatea lor, de pildă, ideile lingvistice ale lui Timotei Cipariu sunt rezultante provenite de la două nivele exterioare: conjunctura social-istorică a Ardealului și imaginea deformată a limbii române creată de unii dintre lingviști. Arsenalul lingvistic al lui Cipariu este fondat pe date filologice, acel „testimoniu” național de limbă, de la care își construiește argumentația, influențat și de ideile europene ale iluminismului și romantismului. Stării „decadente” a limbii contemporane, Cipariu opune ipostaza unei limbi clare, unitare, a timpului trecut. Demonstrarea „limpezimii” limbii vechi românești are două rezultate: unul istoric – afirmarea originii latine – și unul filologic care declanșează lupta asupra a ceea ce trebuie pus în locul cuvintelor eliminate și a modalităților de a rezolva acest lucru.

Investigarea operei cipariene și a relațiilor sale cu fondul de carte din propria bibliotecă pune în evidență o anumită preponderență a comentariului în textele lucrărilor proprii și a ideilor regăsite în cărțile din colecția de publicații.

⁸ *Idem, Op.cit.*, p. 3.

⁹ *Idem, Op.cit.*

Astfel, în „Principie de limbă și scriptură”, Cipariu prezintă evoluția limbii latine și, bazându-se pe date extrase din cărțile din propria bibliotecă, comentează: „*Latina avu și ea diverse epoce de cultură, în care s-a schimbat foarte mult. Polybiu mărturisește cum că atâta schimbare se face la romani între dialectul vechi și nou, cât unele din tractatul cel dintâi între romani și cartaginezi făcut sub L. Jun. Brutu și M. Horațiu, întâii consuli după scoaterea regilor, încă și cei mai înțelegători, numai după întinsă luare-aminte, puteau să le înțeleagă [. . .]*”.

Document de aceasta ne poate fi limba de pre mormintele Scipionilor, în columna rostrată etc.; arhaismii semnați de Festu, Nonniu Marcellu, comentatori și gramatici”.¹⁰ Pentru a argumenta teza enunțată dă ample citate în notele de la subsol din autorii consemnați în text. Apoi, T. Cipariu ajunge la concluzia că: „*rămășițele de forma limbei latine, precum a fost în epoca înainte de Cicerone, Virgiliu etc., păstrate în monumentele mai sus atinsă, cu atât sunt de mare preț, și ales pentru noi, cu cât într-înse aflăm forme care în limba clasică s-au schimbat, iar în limba românească rămaseră nestrămutate*”¹¹ ceea ce reprezintă o concepție lingvistică avansată, regăsită și în studiile romaniștilor de astăzi.

Din fiecare analiză făcută, rezultă că Timotei Cipariu a folosit baza documentar-informativă din biblioteca sa în scopul argumentării științifice a ideilor și teoriilor sale, recomandând în acest sens celor care se încumetă pe drumul cercetării „... *în studiu filologic al limbei își vor alege a păși pre drumul sigur și solid al urmelor istorice, al monumentelor scrise și neîndoite împreună cu istoria schimbărilor și afinităților ce se află între limbi iar nu pe calea fanteziei, conjuncturilor fără bază și a idiotismelor locale*”.¹²

Obiectivitatea, scrupulozitatea, erudiția, pasiunea științifică, marea receptivitate intelectuală, patriotismul, conștiința latinității limbii române, a romanității poporului român – sunt caracteristici care l-au călăuzit pe Cipariu în întreaga sa activitate: „*Căci tot ce a scris Cipariu – apreciază Sextil Pușcariu¹³ – se caracterizează printr-o precizie exemplară și printr-o cinste neșovăitoare. În opoziție cu înaintașii și cei mai mulți dintre urmașii săi, niciodată nu găsim o falsificare de dragul unei teorii, ci deducțiunile sale sunt întemeiate pe date exacte, iar spiritul său ager a știut să recunoască importanța celor mai ascunse forme vechi*”.

¹⁰ *Idem, Op.cit.*, p. 20.

¹¹ *Idem, Op.cit.*

¹² *Idem, Op.cit.*

¹³ Pușcariu, Sextil. *Cercetări și studii*. București : Editura Minerva, 1974, p. 572.

Cea de a doua modalitate prin care putem defini rolul determinant al bibliotecii în constituirea universului cultural și de creație al savantului este analiza trimerilor pe care Cipariu le face infrapaginal în lucrările sale. Aceste trimiteri relevă pe de o parte, erudiția extraordinară a învățatului ardelean, iar pe de altă parte, focalizează centrul dezbaterilor într-o problemă sau alta a investigației științifice. Trimiterile infrapaginale îmbracă și ele o multitudine de forme, fie trimiteri simple la indicarea autorului, la titlul operei și la datele de apariție, fie trimiteri urmate de comentarii sau citate din lucrările respective. Deosebit de interesante, încărcate de o reală erudiție ni se relevă „notele” existente în lucrările lui Timotei Cipariu care reflectă, din nou, o legătură directă între **bibliotecă - formație științifică - operă**. Ele concluzionează elementele expuse în capitolele după care urmează: **prezintă în detaliu sursele informaționale utilizate; se constituie în bibliografii selectivă ale subiectului tratat; cuprind trimiteri la diverse ediții; semnalează cazurile când cartea respectivă nu o are în bibliotecă**. Timotei Cipariu când analizează *sistemele ortografice*¹⁷ ale lui S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior, I. Budai-Deleanu, realizează, prin bogatul material informativ-documentar, adevărate micro-bibliografii.

Un alt argument în favoarea înțelegerii bibliotecii cipariene ca bază în formația sa științifică îl constituie cartea românească veche și manuscrisele românești existente în colecția sa și care reprezintă pentru Timotei Cipariu un dublu punct de referință: *raritatea bibliografică și sursa de informare pentru lingvistul și pentru teoreticianul sistemului ortografic etimologizant*. Revendicându-se ca urmaș al preocupărilor lingvistice ale înaintașilor, Timotei Cipariu acordă o importanță deosebită textelor lingvistice, fie tipărite, fie manuscrise. Ca rezultat al acestor preocupări este suita de articole „**Gramatiștii și ortografiștii români**”¹⁸ pe care o putem considera, pe bună dreptate, ca primul studiu dedicat, în cultura noastră, istoriei lingvisticii românești. **Textele la care a apelat T. Cipariu și care se află în marea lor majoritate în biblioteca sa**, sunt: Samuil Micu și G. Șincai „*Elementa lingvae Daco-romanae sive Valachicae*”, Viena, 1780¹⁹ și G. Șincai „*Elementa lingvae Daco-romanae sive Valachicae*”, Buda, 1805²⁰, Ioan Piuariu Molnar „*Deutsch*

¹⁷ Cipariu, T. *Principie de limbă și scriptură*. Blaj, 1866, p. 19-20. „Opere”, vol. I, București: Ed. Academiei, 1987, p. 80. „Opere”, p. 307-327.

¹⁸ *Idem, Op.cit.*

¹⁹ *Archiv*, 29, 1869, p. 563-564, 587-594.

²⁰ *Archiv*, 30, 1869, p. 601-608.

Walachische Sprachlehre”, Viena, 1788²¹ Radu Tempea „Gramatica românească”, Sibiu, 1797,²² Ienache Văcărescu „Observațiuni sau băgări de seamă asupra regulilor gramaticii românești”, Viena, 1787.²³

Având în vedere profunzimea cercetărilor filologice, începând cu fragmentul glosarului slavo-român, considerat de el ca fiind redactat în secolul al XVI-lea²⁴ și până la dicționarul lui Teodor Corbea,²⁵ putem conchide că în momentul redactării „Archivului pentru filologia și istoria”, Timotei Cipariu **acumulase o informație aproape completă referitoare la cercetările anterioare lui, referitoare la limba română, considerând, probabil, acest fapt ca un prim pas în edificarea propriei sale opere lingvistice.** Cartea românească veche și manuscrisele – cele pe care le avea în bibliotecă sau cele aflate și studiate de el în biblioteca din Blaj – au constituit o sursă informațională la care eruditul ardelean a revenit în repetate rânduri. În momentul redactării celei mai importante lucrări lingvistice: „**Gramateca limbei române**”, Timotei Cipariu, care își formase și consolidase o imagine proprie asupra structurii acesteia, renunță să se mai preocupe de istoria lingvisticii românești; aceasta nu îi mai solicita atenția din moment ce, prin cercetarea lucrărilor în domeniu, trecuse deja la redactarea propriei opere. *Preluarea și prelucrarea informațiilor, utilizarea și transpunerea datelor din aceste surse documentare, re-analizarea diferitelor teorii și concepții din lucrările lecturate nu micșorează cu nimic valoarea „Gramaticii”, nu revocă originalitatea și nivelul științific al acesteia.*

În câmpul aceleiași demonstrații se înscrie și stabilirea relației dintre investigarea cărții românești vechi, a manuscriselor și opera cipariană. Lucrările de informare au fost un permanent punct de referință pentru eruditul de la Blaj, nu de puține ori optând pentru soluții ale predecesorilor săi. Aceste aprecieri sunt, în primul rând, de ordin metodologic: structura gramaticii lui T. Cipariu se apropie din multe puncte de vedere de structura gramaticilor redactate anterior. Deși la curent cu cele mai noi lucrări ale lingviștilor contemporani comparațiști, Timotei Cipariu se dovedește reticent față de multe rezultate la care

²¹ Archivu, 32, 1870, p. 625-628.

²² Archivu, 32, 1870, p. 625-626, 644-648.

²³ Archivu, 34, 1870, p. 671-674.

²⁴ Cipariu, Timotei. *Crestomație sau analecte literare...* Blaj, 1858, p.234.

²⁵ Strugariu, Dionid. *Începuturile lexicografiei române.* În: „Romanoslavica”, XIII, 1966, p. 141-158.

ajunsese, prin exagerare, comparatismul lingvistic. Pentru el, studiul faptelor de limbă și asamblarea lor într-un tot unitar erau mult mai important decât aplicarea „speculațiilor” lui Schuchardt. Din acest punct de vedere, învățatul român se apropie de înaintașii săi, continuatori ai direcției gramaticale a analogiștilor antici și renașteniști. Pornind de la textele publicate până la el, T. Cipariu optează pentru scrierea cu apostrof a articolului hotărât (omu'lui; femeie'ei etc.) atunci când urmărește paradigma substantivului. Ne punem întrebarea dacă opțiunea pentru scrierea în acest mod a articolelor nu este influențată și de analogia articolului proclitic în limbile romanice. Credem că răspunsul nu poate fi decât afirmativ.

Sub raportul folosirii cărții românești vechi ca sursă informativ-documentară, Timotei Cipariu adoptă o atitudine precaută; deși urmaș direct al Școlii Ardelene, el se distanțează de reprezentanții acesteia printr-o **atitudine mult mai obiectivă, printr-o profunzime a demersului științific și printr-o conștiință lingvistică avansată**. Spre deosebire de mulți dintre contemporanii săi, care nu-și întregesc sfera cercetărilor cu lucrări ale înaintașilor, eruditul de la Blaj, care a **valorificat științific moștenirea cultural-lingvistică a predecesorilor, a reușit să aprofundeze, la un nivel necunoscut până atunci, investigația lingvistică**.

Cărțile românești vechi și manuscrisele aflate în propria bibliotecă au constituit pentru Cipariu și o sursă de primă importanță pentru *extragerea materialului lingvistic referitor la istoria limbii române*. Una din lucrările la care învățatul blăjean se angajase în fața Academiei a fost un **dicționar istoric al limbii române**. Lucrarea nu a rămas în proiect²⁶ ci, după cum ne dovedește manuscrisul românesc (nr. 543) de la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, ajunsese într-o fază avansată de redactare, cel puțin în unele din cuvintele pe care le-a redactat în prima parte, respectiv la literele A-C, manuscris care aruncă o lumină inedită asupra preocupărilor sale de romanistică.

Așa cum ne apare manuscrisul ciparian, deși neterminat, ilustrează la cel mai înalt grad concepția lui Timotei Cipariu despre istoria limbii române: aceasta este continuatoarea unor tendințe afirmate încă din limba latină populară - pe care o consideră mai veche și mai stabilă decât latina clasică - în mare parte datorită substratului italic. Acest punct de vedere împărtășit de puțini lingviști contemporani lui Cipariu a fost confirmat de

²⁶ Seche, Mircea. *Schiță de istorie a lexicografiei române*. Vol. I, București, 1966, p. 76.

cercetarea lingvistică a secolului al XX-lea. În acest sens, referindu-ne la relația dintre valoarea informațională a bibliotecii sale și propriile teorii lingvistice, subliniem faptul că Cipariu a demonstrat importanța studierii primelor texte vechi pentru găsirea unor forme cât mai apropiate de etimonul latin. Originală este și raportarea la formele aflate în **graiuri**, Cipariu apropiindu-se de lingviștii italieni contemporani lui, care au înțeles importanța studiului dialectelor și a integrării informației oferite de acestea în cercetările de istoria limbii.

Analiza relațiilor dintre lucrările aflate în biblioteca lui Cipariu și propria creație, scoate în evidență și ceea ce am putea numi utilizarea metodei genetice prin care se urmărește geneza unor idei și transformările pe care acestea le-au cunoscut în cursul dezvoltării lor. În lucrările lingvistului de la Blaj se descifrează tendința de a reliefa înțelegerea pe care au avut-o anumite probleme circumscrise domeniului său de cercetare în antichitatea latină, în evul mediu și în epoca modernă. Așa se explică existența numeroaselor citate, comentarii din diverși autori ale căror opere le are în propria bibliotecă. *Interesante din acest punct de vedere sunt și unele puncte de vedere surprinse de Cipariu și pe care după aceea le găsim validate în opere reprezentative ale secolului nostru.* Arată Timotei Cipariu: „*Eutropiu ne spune că, coloniile dacice s-au adunat din tot imperiul roman; va să zică nu numai din Roma, nu numai din Italia ci și din alte provincii romane mai departe sau mai de aproape [. . .] „ex toto orbe romano”²⁷*, iar Ovid Densusianu: „Se pare că printre coloniștii veniți în Dacia, din toate provinciile imperiului, ex toto orbe romano, cum spune Eutropius, VIII, 6, italienii erau în număr mic”.²⁸

Există numeroase construcții de etimologii ale cuvintelor limbii române care au fost citate ca aparținând lui T. Cipariu, în lucrările reprezentative ale disciplinei. Toate acestea relevă finețea și acuratețea metodei învățatului ardelean, precum și încorporarea ideilor sale în patrimoniul științific național. A. Philippide²⁹ este impresionat de: „*ingeniozitatea cercetărilor acestui filolog, precum și erudiția sa clasică, fără seamăn astăzi în țara noastră*”. Timotei Cipariu, cu modestia savantului, apreciază: „... a nu da nume de autoritate nici unei dintre

²⁷ Cipariu, Timotei. *Archivu*, 9, 20 oct. 1867, p. 163.

²⁹ Philippide, A. *Știința noastră. Cum știm - Cum ar trebui să știm - Starea psihologică*. Apud: Carmen Gabriela-Pamfil. Cipariu, T. „Opere”, vol. I. București: Ed. Acad., 1987, p. 415.

lucrările mele [...], ci a le considera numai și numai fapte particulare, cari nu pretind nice nu au pretins nicicând a fi prețuite mai mult, decât a duce cu sine adevărul principiilor, rațiunilor și argumentelor pe care sunt bazate“.³⁰

Un loc aparte în susținerea ideii că biblioteca a avut un rol determinant în formația științifică a lui Timotei Cipariu, că aceasta i-a furnizat numeroase date factice și a fost sursa de informații asupra stadiului cercetărilor de filologie și lingvistică romanică europeană îl constituie materialele publicate de eruditul de la Blaj, în „**Archivu pentru filologia și istoria**”. Astfel, în trei numere succesive din Archivu³¹ Cipariu reproduce în traducerea sa o parte din lucrarea lui **Amadeu de Chaix de Saint-Aymour**, intitulată „La langue étudiée dans l'unité Indo-Européenne, histoire - grammaire – lexique“, apărută la Paris în 1868. În același an al editării, Cipariu semnalează cititorilor români apariția acesteia. Prezentarea cărții este succintă: „*Acest op, unic până acum în genul său ... se ocupă nu numai cu deținerea filiațiunii limbii latine în formă și materie cu forma și materia limbii primitive a familiei indo-europene, dar promite și o expozițiune clară și evidentă, atât asupra acestui ram de știință, cât și asupra istoricului acestei familii mari, de care se ține limba latină*”. Cartea i-a atras atenția lui Cipariu și datorită situației limbii române „în linia celorlalte surori ale ei“ în ciuda faptului că, autorul, după propria mărturisire, nu cunoaște îndeajuns limba noastră, ceea ce atrage după sine unele erori pe care Cipariu le apreciază ca fiind „mai mult formale decât esențiale“.

Lucrarea lui Amadeu de Chaix de Saint-Aymour oferă atât lectorilor revistei, cât mai ales lui Cipariu, o bogată sursă de informații asupra „*istoriei filologiei moderne*” cu un accent deosebit pe metoda comparativ-istorică. Sunt prezentate aici opere și idei aparținând îndeosebi romanisticii: W. Humboldt, J. Grimm, E. Rask, Fr. Bopp, Curtius, Fr. Diez, M. Müller, Ascoli, Chanée etc. Totodată este pus în temă cu unele principii ale „filologiei comparative“ din vremea sa, cum ar fi admiterea unei limbi indo-europene comune care să fie reconstituită prin metoda comparativ-istorică, precum și cu un tabel genealogic al ramurilor limbii indo-europene,³² în care este ilustrată și ramificația

³⁰ *Idem, Op. cit.*

³¹ *Archivu pentru filologia și istoria*, 13, 15 mart.1868, p. 244-247; 14, 20 apr. 1868, p. 268-274; 15, 25 mai 1868, p. 284-290.

³² *Ibidem*, p. 14, 20 apr. 1868, p. 273-275.

latinei vulgare în: „francesca, provinciala, italica, ispana, portugala, romana”.

Timotei Cipariu regăsește în lucrarea menționată și confirmarea opiniei sale asupra descendenței limbii române din latina vulgară, în subcapitolul intitulat „Ochire istorică spre limba latină și dialectele-i”,³³ unde este dată o definiție a limbilor „novo-latine”: „*Limbile romane sunt diverse moduri de a fi din latina vulgară pe diferite ținuturi, unde se strămutară prin ocupațiuni*”.³⁴

Totodată, ca o confirmare a deschiderii preocupărilor cipariene spre romanistica europeană, este multitudinea de trimiteri și în „Archivu” (în text, în note, infrapaginal) la autori consacrați acestui domeniu: Diez,³⁵ Müller,³⁶ A. Muratori,³⁷ P. Monti³⁸ etc.

Rubrica „Correspondențe vechi și noi” din Archivu, are menirea de a-i informa pe cititori cu unele preocupări lingvistice pe plan european. Astfel, rândurile lui Bărnăuțiu⁴¹ care se află în Italia, trimise lui Cipariu, fac o introducere asupra stadiului cercetărilor de romanistică din Italia, relevându-se interesul sporit pentru studiul comparativ al limbilor, fiind enumerați în acest sens: Biondelli, Monti, Lanzi. Bărnăuțiu îi comunică ultimele noutăți editoriale de specialitate – o listă de autori cu titlurile respective - din care Cipariu confirmă, deja, existența unora în biblioteca sa. De remarcat este sugestia lui Bărnăuțiu, reprezentând chiar scopul documentării în lucrările de specialitate italiene: „*E neapărat – scrie Bărnăuțiu - ca să intri cât de afund în literatura italiană, și pentru ca să corijezi unele opinii rătăcite ale scriitorilor italieni despre români, care le iau de la nemți mai cu seamă. Filologii nemțești au foarte mare autoritate înaintea italienilor și se iau după ei chiar și când greșesc. Pe români foarte puțin îi cunosc*”.⁴²

Materialele prezentate în Archivu, ca de altfel și lucrările fundamentale de lingvistică aflate în biblioteca cipariană, credem că infirmă ipoteza lui Ovid Densusianu potrivit căreia: „... Cipariu are

³³ *Ibidem*, 15, 25 mai 1868, p. 284-290.

³⁴ *Ibidem*, 15, 25 mai 1868, p. 287.

³⁵ *Archivu*, 21, ian. 1869, p. 407; 40, 25 nov. 1871, 2, p. 787.

³⁶ *Archivu*, 13, 15 mar. 1868, p. 243, 247.

³⁷ *Archivu*, 6, 1 iul. 1867, p. 118.

⁴⁰ *Archivu*, 6, 1 iul. 1867, p. 118, 119, 120.

⁴¹ *Archivu*, 6, 1 iul. 1867, p. 118-120.

⁴² *Archivu*, 6, 20 oct. 1867, p.180.

aceleași scăderi pe care le-am observat la cea mai mare parte a filologilor români, care au ținut cu îndărătnicie la vechile metode și n-au avut totdeauna curiozitatea de a cunoaște lucrările romaniștilor și lingviștilor străini".⁴³

Cartea din propria bibliotecă a însemnat pentru savantul de la Blaj sursă de informații ancorate în actualitatea epocii sale, tezaur al faptelor de limbă și element de retrospecție lingvistică, iar lectura sa a fost activă, fapt demonstrat și de multitudinea de însemnări filologice aflate în arhiva personală,⁴⁴ preluate din lucrările citite: extrase din autorii antici privind formele verbale; extras din Rabelais; extrase din Lucretius, din Petronius; extrase filologice referitoare la limba latină clasică; glosar de cuvinte din limba latină vulgară; însemnări filologice din limba latină vulgară; cuvinte provenite din limba italiană în limba română; etimologii de cuvinte românești comparate cu latina și limbile romanice (italiana, franceza, spaniola); caiet cu bibliografia italiană a problemelor de lingvistică; însemnări privind diferite verbe și formele lor în latină, italiană, franceză; extras dintr-o revistă italiană care prezintă cântece populare românești.⁴⁵

Bazat pe lucrările existente în biblioteca sa, T. Cipariu prezintă **scurte bibliografii selective** ale subiectului tratat, în unele articole publicate în „Archivu pentru filologia și istoria”. Dezbătând problemele „Elementelor străine în limba română”,⁴⁶ în ideea demonstrării romanității limbii noastre, care să împrăștie îndoielile unor cercetători străini asupra originii latine a limbii române, Timotei Cipariu indică lucrările autorilor: Thunmann, Fr. Sulzer, Eder, Schuller, Fr. Miklosich, W. Schmidt, E.R. Rossler etc. Alteori face anumite recomandări bibliografice: „Spre care scopu, cu utilitate se pot consulta opurile următoare: W.M. Leake, *vocabularile cuprense în Cercetările sale în Grecia, London, 1814, în 4°*; Fr. Diez, *Dictionariu etimologicu al limbilor romane nemțește, Bonn, 1853, în 8°*; J. Hahn, *Studia albanesi, nemțiesce, Jena, 1854, în 4°*; Fr. Blanchi, *Vocabulariu latinu-arnauticu, Roma, 1635, în 8°*, *Noul testamentu, nou - grec și arnautiesce, in Corfu, 1827, în 8°. și alte mai multe*".⁴⁷

⁴³ Densusianu, Ovid. *Istoria limbii române*. Vol.1, București : Editura Științifică, 1961, p. 8.

⁴⁴ Arhiva personală Timotei Cipariu. Arhivele Statului Cluj-Napoca, nr. 2233, 2261, 2968, 2262, 2311, 2214, 2266, 2972, 2330, 3011, 2178, 2179.

⁴⁵ Arhiva județului Alba. Fond Cipariu, nr. 14 (1858).

⁴⁷ *Ibidem*, 21, 1 ian. 1869, p. 411.

Desigur pot fi aduse și alte argumente în favoarea ideii că biblioteca a reprezentat baza formației sale științifice, culturale. Ne-am oprit doar asupra modalităților prezentate, considerându-le ca fiind esențiale pentru analiza funcțiilor informativ-formative ale bibliotecii cipariene, „una din cele mai de seamă opere ale marelui cărturar blăjean”.⁴⁸